

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม:

ศึกษากรณีของการปฏิรูปและการจัดการที่ดินในรูปแบบของโฉนดชุมชนในประเทศไทย

Social Movement:

A Study of Land Reform and Management in the Form of Community Land Titling in Thailand

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ ม่านศรีสุข

รองศาสตราจารย์ ดร.จุมพล หนีมพานิช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมภูษ ทุ่นนาค

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยงบประมาณแผ่นดิน

ประจำปี พ.ศ. 2560

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ชื่อเรื่อง: ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม: ศึกษากรณีของการปฏิรูปและการจัดการที่ดิน
ในรูปแบบของโฉนดชุมชนในประเทศไทย
ผู้วิจัย: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ ม่านศรีสุข และคณะ
ปีที่แล้วเสร็จ: พ.ศ. 2563

บทคัดย่อ

งานวิจัยมุ่งศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อเรียกร้องการจัดการที่ดินในรูปแบบโฉนดชุมชนในประเทศไทย เพื่อให้เข้าใจ (1) ความเป็นมาของการจัดการที่ดินรูปแบบโฉนดชุมชน (2) บริบททางเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม และการเมืองที่มีผลต่อขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (3) กลยุทธ์ที่ใช้ และ (4) ผลที่เกิดขึ้นตามมาของการเคลื่อนไหว การวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 30 คน และทำการวิเคราะห์โดยเน้นทัศนะของผู้มีส่วนร่วม

โฉนดชุมชนเป็นการจัดการที่ดินรูปแบบใหม่ที่แตกต่างจากการจัดการการใช้ที่ดินในอดีตที่เน้นกรรมสิทธิ์ของปัจเจก แต่เป็นการจัดการและใช้ประโยชน์ที่ดินของรัฐที่เน้นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน งานวิจัยนี้ศึกษา 2 ชุมชนในภาคเหนือ และ 2 ชุมชนในภาคอีสาน ชุมชนในภาคเหนือเผชิญกับสถานการณ์การสูญเสียที่ดินทำกินอันเป็นผลจากนโยบายของรัฐที่ละเลยการให้ความสำคัญกับเกษตรกรรายย่อย การเคลื่อนไหวเพื่อยึดพื้นที่ที่รกร้างส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าของที่ดิน ขณะที่ชุมชนในภาคอีสานได้รับผลกระทบจากการกำหนดพื้นที่ป่าสงวนทับซ้อนกับพื้นที่ทำกินและอยู่อาศัยของประชาชน ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทยระดับภาคได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย ใน พ.ศ. 2549 และได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาโดยการจัดการที่ดินรูปแบบโฉนดชุมชน งานวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมด้านที่ดินเกิดขึ้นทั้งระดับชุมชน ภาค และประเทศ ในระดับชุมชน ชุมชนในภาคเหนือใช้กลยุทธ์แบบขัดขวางทำทนายการเมืองปกติโดยการเข้ายึดพื้นที่รกร้าง ขณะที่ชุมชนในภาคอีสานใช้กลยุทธ์แบบปกติโดยการร้องเรียนปัญหาภัยกับหน่วยงานราชการ สลับกับกลยุทธ์แบบขัดขวางทำทนายการเมืองปกติ ขณะที่การเคลื่อนไหวระดับประเทศและภูมิภาคปรากฏในรูปแบบของการชุมนุมเรียกร้องกดดันรัฐบาล ปัญหาการขาดแคลนที่ดินของเกษตรกรรายย่อยส่งผลให้เกิดความคับข้องใจ ความรู้สึกถูกพรากสิทธิ์ และความไม่พอใจ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยเชิงจิตวิทยาสังคมไม่เพียงพอต่อการสร้างการเคลื่อนไหวทางสังคม ปัจจัยทางการเมือง โดยเฉพาะโอกาสทางการเมือง ส่งผลต่อขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองและต่อความสามารถในการต่อรองของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง นอกจากนี้ องค์การเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการระดมการมีส่วนร่วมและสนับสนุน หากพิจารณาในเชิงผลที่เกิดขึ้น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมได้ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมคือระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการจัดให้มีโฉนดชุมชน พ.ศ. 2553 นอกจากนี้ยังให้ประสบการณ์และการเรียนรู้แก่กลุ่มผู้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวซึ่งนำไปปรับใช้ในการบริหารจัดการภายในชุมชน อย่างไรก็ตาม การลงมือปฏิบัติการแก้ปัญหาเกี่ยวกับที่ดินมีความล่าช้าและยังไม่ได้ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมมากนัก

คำสำคัญ: ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โฉนดชุมชน

Title: Social Movement: A Study of Land Reform and Management
in the Form of Community Land Titling in Thailand
Researchers: Assistant Professor Dr. Chaiwatt Mansrisuk et al.
Year: 2020

Abstract

This research focuses on studying social movement demanding for land reform in the form of community land titling in Thailand. It aims to understand (1) historical development of the community land titling, (2) economic, social and cultural, and political contexts affecting social movement, (3) tactics employed in the movement, and (4) consequences of the movement. The research employs qualitative data collection methods combining documentary sources and in-depth interviews with 30 participants. The analysis emphasizes the significance of participants' views.

Community land titling is a new form of land-use management that is different from the land use management in the past which focused on individual ownership. Its essence is the collective management and use of state-owned land by the community. This research studies two communities in the North and two communities in the Northeast. The communities in the North have faced the loss of arable lands due to the state's policies that neglect the importance of small-scale farmers. The farmers' movements to seize the wasteland for cultivation has led to the conflicts between the farmers and the landowners. Meanwhile, the communities in the Northeast have suffered from the national forest preservation policies in which the reserved forest areas were determined to overlap arable and living areas of the people. This resulted in conflicts between the community members and the state officials. The Land Reform Networks of Thailand at regional levels joined to form the Land Reform Network of Thailand in 2006, and proposed solutions by managing land in the form of the community land titling. This research finds that the social movement in land occur at community, regional, and national levels. At the community level, the community members in the North adopt the disruptive tactics by taking over the wastelands. Meanwhile, the community members in the Northeast use the conventional tactics by conveying their complaints to the designated government agencies, alternating with the disruptive tactics. While the regional and national movements appear in the form of mass protests in order to force the government to accept their demands. The problems of land shortage for small-scale farmers have led to grievance, relative deprivation, and discontent. However, these social-psychological factors alone were insufficient to generate powerful social movements. Political factors, particularly political opportunities, had significant effects on the political movement and the negotiability of the movement. In addition, social movement organizations are crucial factors of success in mobilizing, engaging and supporting. Regarding the consequences, the movement has resulted in the passage of the Regulation of the Prime Minister Office on the Issuance of Community Land Titling Deeds (Year 2553 B.E.). Also, it provides the participants' experiences and knowledge that could be adopted to management within their communities. However, the implementation of the law is still slow, and has produced insignificant results.

Keywords: Social Movement, Community Land Titling